

Het Slavenchip van William Turner

Nienke Essed

Wat doet deze indrukwekkende zonsondergang op zee van de Engelse schilder Joseph Mallord William Turner (1775–1851) in een tijdschrift over Tribale Kunst en Cultuur, zult u zich misschien afvragen. Met tribale kunst heeft dit doek dan ook niet zo veel te maken, maar met (tribale) cultuur wel [1]. Turner staat op dit moment midden in de belangstelling vanwege de dubbel-tentoonstelling over Turner in Zwolle en Enschede (t/m 3 jan. 2016) [2]. Foto's van zijn werk zijn in vele kranten en tijdschriften te zien. Werken van opvallende schoonheid, teweeggebracht door de mystieke sfeer van mist, licht en kleur [3]. Een palet, dat zijn tijd ver vooruit was, als voorloper van de impressionisten.

Het werk dat Turner verbindt met Ghana en het slavenrijverleden van Nederland en Engeland is "Het Slavenchip" uit 1840 met als lange en dramatische ondertitel: "slavenhandelaren gooien dode en zieke slaven overboord, wervelstorm op komst". Dit thema van mensensmokkel en overboord geslagen Afrikanen is helaas weer heel actueel, nu vele van hen, zij het op andere gronden en op eigen initiatief, op zoek gaan naar betere vooruitzichten in Europa.

Het Slavenchip

Het schilderij vertelt het verhaal [4] van het van oorsprong Nederlandse slavenschip "De Zorg", dat op 10 februari 1781 met aan boord 244 slaven, op weg was van Ghana naar waarschijnlijk Suriname en dat voor de kust van West Afrika werd gekaapt door een Brits oorlogsschip. De Britten brachten het schip naar Accra waar het uiteindelijk, inclusief lading, bij opbod werd verkocht aan een groep handelaren uit Liverpool. Het schip kreeg nu de naam "Zong", waarschijnlijk door onduidelijkheid van de Nederlandse 'r'. Om zoveel mogelijk winst te maken gaven de kooplui de opdracht om meer slaven in te slaan, zodat het relatief kleine schip uiteindelijk 442 slaven aan boord had, ongeveer 2x zoveel als gebruikelijk. De bemanning bestond daarentegen uit slechts 17 personen onder bevel van kapitein Collingwood, en uit één passagier, Robert Stubbs, de voormalig gouverneur van Anomabu, het centrum van de Britse slavenhandel aan de Ghanese goudkust.

De Verzekering

De kooplui hadden het schip goed verzekerd, voor 8000 pond. Daarbij was vastgelegd dat voor iedere overleden slaaf 30 pond uitgekeerd zou worden, maar dat gold alleen voor de slaven die op zee dood waren gegaan. Daarna vertrok het schip in haast en eigenlijk onderbemand op 18 augustus 1781 richting Jamaica.

De Oversteek

Het werd een noodlottige reis. Al gauw brak er ruzie uit onder de bemanningsleden, waarbij de stuurman gedwongen werd zijn functie neer te leggen. Vervolgens werd de kapitein ernstig ziek. Daarop werd besloten de leiding in handen te geven van de passagier, Robert Stubbs, die wel iets van varen wist maar verder een slechte leider was en bovendien een drinkebroer. Hij wist het schip wel min of meer goed de Oceaan over te krijgen, maar door ernstige navigatiefouten werd Jamaica gemist en bleef het schip te lang op open zee. Ondertussen waren er ziektes uitgebroken, die op het overbevolkte schip snel om zich heen grepen. 11 bemanningsleden en 62 slaven overleden in korte tijd. Er brak paniek uit onder de overgebleven bemanningsleden, die zowel vreesden voor hun eigen leven als voor het derven van hun loon. Een extra zorg daarbij was, dat als de overgebleven slaven ook ziek werden en pas overleden na aankomst op Jamaica, de verzekering niet zou uitkeren en ze dus hun geld niet kregen.

Het Drama

In die paniekerige sfeer werd een dramatisch plan gesmeed, wat er op neerkwam, dat na het eerdere zee-mansgraf van de dode slaven er op 29 november 1781 ook 54 zieke vrouwen en kinderen overboord werden gegooid. Zij waren immers zwak en boden weinig weerstand. In de dagen erna gingen nog eens 78 slaven overboord. Tien slaven waren dusdanig in paniek dat ze zelf sprongen.

De uitvoering van dit snode plan berustte op het feit dat slaven simpelweg beschouwd werden als 'lading', en dat de Britse wet zeelieden toestond lading overboord te zetten als deze het voortbestaan van het schip bedreigde.

De Claim

Op 22 december 1781 kwam het schip alsnog aan in Jamaica. Er waren nog 208 levende slaven aan boord. Direct na aankomst van het schip dienden de Liverpoolse eigenaars van het schip een claim in bij de verzekering: ze eisten een vergoeding van 4000 pond (nu

ongeveer 450.000 euro) voor alle verloren slaven (inclusief degenen die levend overboord gezet waren). De verzekering weigerde uit te keren.

De Rechtbank

Abolitionisten, en Afrikanen als handelswaar

Uiteraard spanden de kooplieden een rechtszaak aan tegen de verzekeringsmaatschappij. Zij kregen hun claim toegewezen en de verzekering moest betalen. Abolitionisten (strijders voor de afschaffing van de slavernij, in Engeland o.a. de Quakers) probeerden de bemanning van het schip nog wel te laten vervolgen voor moord, maar dit mislukte jammerlijk. Lord Mansfield (1705-1793), het hoofd van de Britse rechtbank, verklaarde namelijk: "Dit is een zaak van eigendom en goederen. Zwarten zijn goederen. Het getuigt van krankzinnigheid om deze eervolle en hardwerkende bemanning te betichten van moord".

Het Schilderij

Wie naar dit schilderij van Turner kijkt [3] wordt in eerste instantie getroffen door de intensiteit van de kleuren van de ondergaande zon, de donkere wolken, alles neergezet in dikke klodders verf. Daarnaast het bijna frêle schip, als teken van de nietigheid van de mens.

Pas in tweede instantie, kijkend naar de kolkende zee op de voorgrond, worden de handjes en de ketenen die uit de golven steken duidelijk, en de vissen op weg naar de extra maaltijd. De dikke klodders verf verhogen de dramatiek. John Ruskin (1819-1900) kunstverzamelaar en kunstcriticus noemde dit werk "het nobelste zeestuk dat Turner ooit geschilderd heeft". Toen Turner dit werk tentoonstelde [5] in The Royal Academy in 1840 hing hij er een gedeelte van het in 1812 door hemzelf geschreven, nooit afgemaakte, gedicht "Falacies of Hope" naast; vrij vertaald:

Bedrieglijke Hoop

*Alle hens aan dek, strijk de top-masten en sjoer ze vast
Zie ginds de ziedende zonsondergang
en dreigende donkere wolken, die
een op handen zijnde wervelstorm aankondigen.
Gooi, eer deze storm het dek schoonveegt, de doden
en stervenden overboord, en bekommer je er niet om
ze van hun ketenen te ontdoen.
Hoop, Hoop, bedrieglijke Hoop,
Wat ben je nu nog waard?*

Zijn de tijden werkelijk zo veranderd?

Literatuur:

[1] Mateusen, G & Hofkamp, M - 150 Jaar zonder Slavernij? De geboiede mens in de Afrikaanse kunst – TK&C december 2013

[2] Gevaar en Schoonheid. Turner en de traditie van het Sublieme. Tentoonstelling t/m 3 januari 2016 in Zwolle en Enschede.

www.museumdefundatie.nl & www.rijksmuseumtwenthe.nl

[3] Franssen, A - Gevaar en Schoonheid – Cursus november 2015 www.U31.nl

[4] Sprangers, R - De gruwelijke reis van het Slavenschip "Zong" - www.isgeschiedenis.nl/nieuws/gruwelijke-reis-van-het-slavenschip-zong

[5] Turner: Slave ship - Museum of Fine Arts, Boston (ook de afbeelding) - www.mfa.org

NB: Dit schilderij is helaas niet in deze Turner-tentoonstelling te zien, maar wel in The Museum of Fine Arts te Boston.